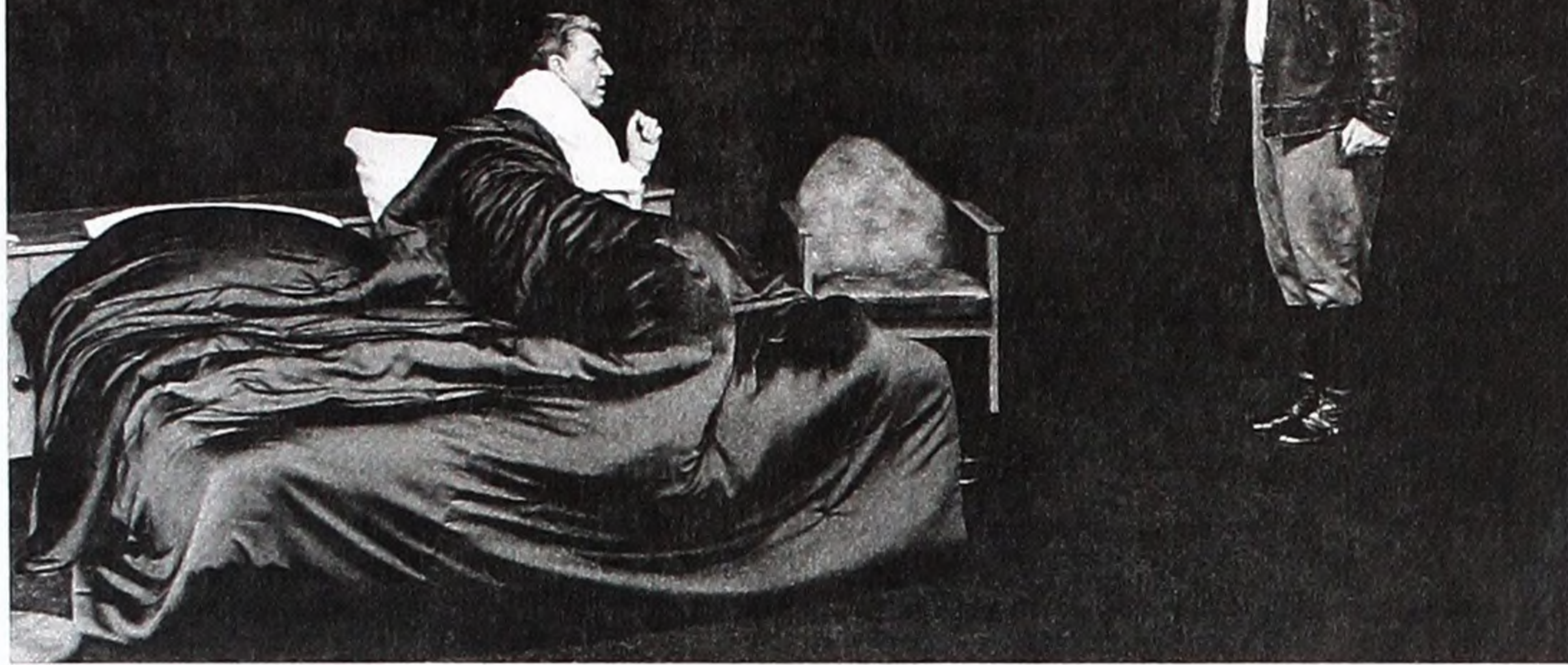

Упорядник молекул

Юлій Швець

Сцена з вистави «Упорядник молекул» за Тадеушем Ружевицем. Режисер Анджей Щитко. Харківський театр ім. Т. Шевченка.

«Картотека» Тадеуша Ружевича
Трагікомедія на 2 дії
Переклад з польської Василя Сагана
Режисер-постановник – Анджей Щитко,
засл. діяч культури Польщі
Прем'єра – 17 березня 2017 року.

«Упорядник молекул» за «Картотекою» Тадеуша Ружевича, в центрі якої сучасний обиватель – безіменний герой, людина без віку й характерних рис, – з'явилася на світ близько шістдесяти років тому. Але й нині вона продовжує дивувати справжньою українською актуальністю. Та ще не перестає вражати можливістю режисерського кульбіту, який колажну «драму абсурду» певним чином перетворює в дійовий «театр абсурду».

Якщо фабулу спектаклю, яка складається з маленьких сюжетів (до героя приходять рідні, друзі, колеги, товариші, мертві й живі, вигадані й реальні, з минулого й сьогодення), розібрати окремо від її атмосферного наповнення, то це буде чистої води «В очікуванні Годо» чи, наприклад, «...телефонного Дзвоника, візиту Бога, запрошення до Щастя тощо...» – будь-які слова самі по собі не грають тут якоїсь ролі, окрім, звісно, «очікування». Причому «чоловічого» – того його улюбленого серед європейців різновиду, коли самопочуття чоловіків вирішує все, а жінки, хоча й служать прямими чи опосередкованими причинами їхніх переживань, опиняються на обочині. До глибинних екзистенційних роздумів їх не допускають, аби не затьмарювали своєю сексуальною присутністю фундаментальну чистоту замкнутого філософського проекту. В «Картотеці» жінок, однак, чимало, але вони існують виключно для ілюстрації взаємної некомунікації з головним героєм – навіть у ліжку, застеленому криваво-червоною ковдрою. Цей центральний і, по суті, єдиний об'єкт сценографії служить героєві вірою й правдою, і зазвичай для цілей вищого гатунку, майже як гончаровському Обломову. З тою лише різницею, що персонаж російської міфології відчуває себе в ньому хоча й самотнім, але ніби риба у воді, а для героя вистави «Картотека» – це місце для безкінечних терзань і внутрішньої Голгофи.

Що ж спричинило її? Герой, дотичний до творчого середовища (однак перебуває за його межами: він один із керівників театру), гостро сприймає свою життєву катастрофу, яка полягає в повній неможливості сприймати світ, яким він є, розтягтим на духовні «картки-атоми». Тобто зовні це

представник «успішної інтелігенції», як кажуть, «креативний менеджер, що знайшов себе», та водночас і загубив: відчуття щастя до нього не повернеться, його втрачено назавжди. Досвідчений актор Валерій Брильов, виконавець ролі, щоразу підкреслює, що це не вибір героя, не наслідок невезіння, це – Доля, Фатум (обов'язково з великої літери). У його героя не було іншого вибору, окрім як прийняти свій час, тестового випробовування яким він не витримав, і тепер йому до кінця життя доведеться за це розплачуватись. Актор акцентує, що драма його персонажа – не в універсальному психіатричному діагнозі «кризи сорокаріччя» чи «браку цілеспрямованості», вона в протилежному... Чи може бути якимось інакше? Чи можна знайти вихід з духовної пастки?

Вважається, що провідною темою Ружевича, письменника, драматурга, а насамперед Поета, була криза комунікації і що у своїй творчості він відобразив повоєнні настрої інтелектуалів Східної Європи. Справді, досвід Другої світової війни залишив чималий слід в його душі: він «партизанів» у лавах Армії Крайової, його брата наприкінці війни розстріляли гестапівці. Без розуміння такого досвіду годі й намагатися щось збагнути в дебютній п'єсі, в яку автор завжди вкладає «образ світу» й навіть дещо додає від себе. Але сильніше, ніж досвід війни, проступає в цьому творі післявоєнна розгубленість покоління, роз'єднаність його свідомості, викликана хаосом індивідуального й колективного мислення. Як пояснював Ружевиц витоки свого драматургічного «абсурду», річ у тім, що «всі ці люди дуже багато тоді говорили». Виголошувалось стільки слів, що врешті-решт вони змішалися в одну купу. Потім ще

Сцена з вистави «Упорядник молекул» за Тадеушем Ружевичем.

довго, хоч яка б дискусія (бесіда) затівалась, до кінця її ніхто вже поняття не мав, про що йшлося. Це сьогодні нічого не нагадує?

Тож, мабуть, і сперечатися не варто щодо «автентичності ситуації», зображеної драматургом шістдесят років тому й наявної в нашому сьогоденні. Лежати під вишнею у власному садочку – то зазвичай наша справа. Інколи ще й страждати (коли ти витончений художник-інтелектуал). І це, мабуть, чесніше, ніж слухати й не спілкуватися, не перемикаючись, не ловлячи «чужу хвилю» й нічогісінько в багатослівному чужому «діалозі» не розуміючи. Чесніше, але не краще... Режисер Анджей Щитко наголошує, що своєю виставою хотів передати якийсь надважливий індивідуальний досвід. Зіткнення прагматичного західного й інерційного східного світів може бути менш болісним, якщо до нього заздалегідь підготуватись чи пристосуватись. У цьому – один із месиджів вистави, запропонованої польським режисером у рамках програми «Східне партнерство» за підтримки Міністерства культури й національної спадщини Польщі. Сам проект здійснено за сприяння Асоціації антропологів культури «Etnosfera», а почесний патронат узяв на себе посол України в Польщі Андрій Дешиця. Та й без такого «піднесення статусу» вистава заслуговує на добре слово й усебічну підтримку. Тим більш, що це не перший досвід спілкування режисера з українськими акторами. Раніше харківські глядачі бачили його спектаклі «Прощай, Юдо» та «Антигона в Нью-Йорку», які здобули прихильність критики.

Додам, що в ролі чи персонажів, чи «примар свідомості» вистава дала змогу сяйнути майстерністю добрій половині трупи академічного театру, й не біда, що, крім одної ролі, всі інші в ній – другорядні. Це не завадило кожному розбавити свій шкільний «психологізм» й органічно виступити в бенефісній сцені не надто відомого для цього театру жанру «стримуваного абсурду» під керівництвом режисера, який не тільки прекрасно відчуває форму, створює стильне видовище, а й на запропонованій тематичі, схоже, теж тонко розуміється.

«У синьому небі я висіяв сні...»

Олександр Саква

*А тут, а тут, де все тривога й щем,
Де до душі душа притислася і хоче
Іще, іще... але куди ж іще?
(Микола Вінграновський)*

Євген Нищук у моновиставі «Прекрасний звір в моєму серці» за віршами М. Вінграновського. Режисер Олексій Кужельний. Київська академічна майстерня «Сузір'я».

Є кінотеатри повторного фільму. Та неможливі театри повторної вистави. Причиною не зневажиш: спектаклі живо-го театру – неповторні. Один із таких творів – моновиставу «Прекрасний звір в моєму серці» за віршами Миколи Вінграновського – має у своєму репертуарі Київська академічна майстерня «Сузір'я». Це не прем'єра, але, як ми вже тут з'ясували: в театрі щоразу все відбувається як уперше.

Два ключі

Це варто бачити. Хоч визначати піджанр цієї хореодрами як «подію» було зухвало. Зате маніфест відрізав шляхи до невизначеності. Режисер цим зобов'язанням спалив свої вітрильники для відступу, як Кортес-завойовник, щойно ступивши на берег відкритої ним землі: якщо подія, то вже *подія!* Якою ж вона є в «Прекрасному звірі»?

Два митці – постановник Олексій Кужельний і актор Євген Нищук – винайшли безпомилковий хід у творенні образу ліричного героя Миколи Вінграновського. Органічність прийому вражає, як вражає все, що просте до неймовірності. Вінграновський замолоду вчився на режисерському факультеті ВДІКу, тож творці вистави на це й поклалися, обравши засоби з цієї царини. Є у Станіславського поняття – *метод фізичних дій*. Ланцюг простих фізичних дій – «пастка почуттів», бо набута доцільною дією «правда тіла» викликає справжність переживань, що торує шлях до виразу людського духу. «Прекрасний звір» зітканий з множини таких етюдних дій, що ні на мить не лишають виконавця бездоглядним. Здавалося б, так природно й очевидно. Але справжнє відкриття так завжди і виглядає: точно знайдене вже не бачиться іншим.